

Turchenko Y. Policy of information openness in the armed forces of Ukraine

This article analyzes the relationship of the state power, the public and the Armed Forces of Ukraine under the conditions of information transparency, draws attention to the current trends of globalization, informatization and democratization of the society which require the AFU to meet the general, democratic direction of the country that provides for openness and interaction with the public.

Keywords: *information policy, information transparency, policy of information openness, democratization, globalization, the Armed Forces of Ukraine.*

УДК 321.02:342.413:005.1

Тімашова Вікторія Михайлівна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Національної академії внутрішніх справ

**СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ СПІВВІДНОШЕННЯ
В ДУАЛІТЕТІ «ПОЛІТИЧНА СФЕРА – ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА»:
ЦІННІСНО-РЕГУЛЯТИВНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ**

Політична система подається в нерозривній єдності з політичною сферою, з'ясовується архітектоніка політичної сфери, чий життєдіяльнісний зміст бодай і почасти через політичні процеси втілюється політичною системою. Обґрунтовано тезу про багатоваріантність підходів до виокремлення й визначення структури та функцій і політичної сфери, і політичної системи, що дозволяє плюралістично інтерпретувати сенс буття обох політологемних феноменів.

Ключові слова: *органи політичної влади, політична сфера, політична система, політологемний феномен, політичні відносини, інститути, політична ідеологія, цінності, функції.*

Парні поняття «політична сфера» і «політична система» є одними з основних у понятійному потенціалі низки політичних наук. Оперування ними дозволяє виокремити політичне життя з контекстів інших секторів життя суспільства, яку – для політики взагалі – можна вважати «оточенням» або «навколишнім середовищем». Вважаємо, що лише на цьому теоретичному ґрунті можна одночасно встановити наявність певних, а часом – і невід'ємних зв'язків між ними.

В одній нашій публікації було виявлено генезу питання про співвідношення цих дуалітетних понять. Основна думка полягала у тому, що в античному політичному дискурсі пріоритетніше акцентувалися на «сфері» (взагалі), згодом – на «політичній сфері» (зокрема).

У «Державі» Платона і «Політії» Аристотеля простежується думка про те, що політична сфера є «вмістилищем» політичної системи. Поняття «політична система» отримало глибоке обґрунтування і поширення лише в середині ХХ ст. завдяки розвитку політичної науки, що призвело до необхідності описання політичного життя із системних позицій. Розкриття сенсозмісту цього поняття дає змогу розглянути інші вузлові питання, зокрема, структурні елементи цієї системи, її функції і закономірності розвитку.

У праці Аристотеля «Політика» читаємо, що «форма державного устрою те ж саме, що й політична система, остання ж уособлюється верховною владою в державі» [1, с. 472].

У сучасній політичній науці поняття політичної системи охоплює головні складники й елементи політичних відносин, політичних інститутів і політичної діяльності в життєвому

просторі політичної сфери даного суспільства. Тобто, політична система існує в реальній країні або групі країн у певному співтоваристві людей (національному чи багатонаціональному).

За І. М. Варзаром, поняття політичної системи перебуває в нерозривній єдності з поняттям політичної сфери, оскільки політична система – це архітектоніка останньої [4]. Сфера є соціологічною цариною життя, в якій люди реалізують свої поточні й перспективні потреби та інтереси. Відштовхуючись від наявності (як мінімум) п'яти необхідних людині потреб, без яких її існування є неможливим (їжа, одяг, житло, розмноження, спілкування), І. М. Варзар дійшов висновку про існування п'яти сфер, в яких і відбувається людське життя, а саме – економічної, духовної, політичної, культурної, етнічної. Усі ці сфери не відокремлені, а тісно взаємопов'язані між собою, в результаті чого утворюються численні міжсферні та внутрішньосферні площини взаємного перекриття, які називаються галузями суспільного життя [2, с. 100].

Ці динамічно утворювані галузі мають однакову будову (архітектоніку), – вони, як і сфери, складаються з трьох обов'язкових елементів: 1) відносин людей з приводу важливих для них питань; 2) інститутів, які створюють люди саме для вирішення цих питань; 3) поглядів людей на свої відносини, інститути, проблеми й інтереси, – іншими словами, – це і є їхня ідеологія [2, с. 101]. У контексті взаємодії усіх цих сферних елементів та провідній ролі в їхньому середовищі інститутів й утворюються різносенсові політичні системи: управлінські, партійні, електоральні, політико-безпекові тощо. Майже аналогічно є думка індійського політолога П. Шарана. Аналізуючи сучасні вчення про політичні системи, він зазначає, що поняття «політична система» охоплює політичну діяльність «усіх осіб і всіх інститутів, які беруть участь у політичному процесі» [10, с. 49].

Останніми роками поняттю «політична система» дедалі впевненіше надають багатогаспектного характеру, що пояснює наявність різних підходів при його аналізі. Якщо розглядати систему в інституційному плані, то її можна звести до сукупності державних і недержавних соціумо-громадянських інститутів і норм, у рамках яких відбувається політичне життя даного суспільства. Якщо керуватися владним аспектом політичної системи, то її визначення базується, головним чином, на узаконенні державного примусу як засобу регулювання взаємовідносин між людьми. Якщо в основі визначення політичної системи лежить розподіл цінностей у суспільстві, її розглядають як авторитарну систему.

Поняття системи істотно відрізняється від будь-якої сукупності різнорідних політичних інститутів і відносин, що заповнюють політичний простір цієї країни. Будь-який вид соціальної системи передбачає такий взаємозв'язок її елементів, що утворює певну цілісність, єдність. А це означає об'єднаність політико-суб'єктних сил, які входять до складу (суспільних груп, організацій, індивідів) за специфічними ознаками, що характеризують систему, а не за певними її елементами. Причому ці ознаки не зводяться до суми властивостей складових елементів всієї цілісної системи. У свою чергу, властивості елементів не виведені з ознак цілого. Самовимальовується висновок: політична система є надзвичайно складним і багаторівневим організмом, поведінка якого підпорядкована досягненню цілей різних рівнів, часто не узгоджених між собою. Це відбувається через те, що «кожний народ-етнос об'єктивно схильний створити лише йому притаманний соціум» [4]. А тому не може бути однакових, створених за єдиною моделлю відносин, інститутів та ідеологій, тобто ми «приречені» жити за умов найрізноманітнішого плюралізму. Політична система певною мірою детермінує діяльність вхідних до неї політичних суб'єктів та інститутів і, разом з тим, – сама здатна змінюватися в процесі свого функціонування та розвитку під впливом навколишнього середовища.

У країнах, що динамічно розвиваються, політична систем самоелімінується з надр та меж політичної сфери і виходить на широку соціумну арену. Досить часто у подібних випадках політична система в різкий спосіб то «накладається», то взаємопронизується із

соціальною системою. У цьому сенсі політична система стає «різновидом» соціальної системи.

Політичній системі, яка функціонує в соціальному просторі всієї країни, притаманні риси, які є спільними з рисами інших соціальних систем. Крім того, вона має і власні специфічні ознаки, що випливають із природи політики і влади. Ця система, на відміну від економічної, формується в основному цілеспрямовано. В її фундаменті укладена сукупність відповідних ідей, цінностей, тобто ідеологія, яка відображає соціальні інтереси великих соціальних груп і визначає вигляд системи. Інститути, які утворюють політичну систему, є опредмечені політичні ідеї та проекти. Звідси впливає особлива роль духовного фактора при відпрацюванні механізмів функціонування та модернізації системи.

Як одна з форм соціального руху «політичної» матерії політична система тісно пов'язана з особливою формою діяльності людей – політикою. На думку М. Вебера, коли йдеться про політику, це поняття слід пов'язувати передовсім із владою і державою. Він підкреслював, що політика означає прагнення до участі в розподілі влади або впливу на розподіл влади між державами, а також політичними суб'єктами всередині окремої країни, досить часто – і між окремими групами людей, наділених владою. Також суттєве місце посідає проблема взаємовідношення політики та економіки [5, с. 644].

Зважаючи на останнє, уявімо соціум у вигляді конусу. При цьому його нижню частину становить соціальний базис країни, тобто сукупність інститутів, які діють не у вакуумі, а на «грунті, ретельно переораному трьома великими реформаторами-цивілізаторами людства – релігією, освітою, наукою» [3, с. 114–131]. Якщо завдяки цьому відбувається плідна взаємодія політичних та економічних інститутів з інститутами духовної та культурної сфер, то перед собою маємо зрілу соціальну систему суспільства, осердям якої є місцеве самоврядування. Верхній конус становить політична надбудова на чолі з державою, яка є надзвичайно важливим інститутом, який повинен працювати не для чиновників, а насамперед для людей. Саме держава є основною ланкою управління в політиці: вона виступає головним інструментарієм реалізації найважливіших завдань політичної системи і забезпечує єдність її різноманітних компонентів. Держава виконує таку політичну функцію, як авторитарний розподіл цінностей, в якості яких можуть виступати матеріальні блага, соціальні переваги, культурні досягнення і т. д.

Акцент на розподільчу, а не продуктивну або привласнювальну функції політичної системи красномовно свідчить про межі і зміст її політичного втручання в суспільне життя: воно починається із впливу на сектор розподілу, а не виробництва. Саме в цьому пункті сходяться інтереси багатьох, а то й усіх соціальних груп. Втрата контролю над цим «нервовим вузлом», що визначає життєздатність соціальної системи, загрожує її кризою. Політична ж регламентація всіх економічних відносин (особливо так зване «ручне управління») тягне за собою обмеження виробничої ініціативи, сковує підприємницьку активність, що обертається стагнацією і крахом соціальної системи, яка встановлює жорстку ступінь залежності економіки від політики.

Контроль за сектором розподілу цінностей – передумова реалізації такої функції політичної системи, як інтеграція суспільства, забезпечення взаємозв'язку і єдності дій різних елементів його структури. Інтеграція передбачає наявність розвиненої здатності політичної системи різними шляхами знімати, згладжувати протиріччя, які неминуче виникають у суспільстві, розв'язувати конфлікти, локалізувати і гасити вогнища соціальної напруженості.

Політична система не тільки формується, а й діє, головним чином, на раціональній основі, тобто на основі знання. За Т. Парсонсом, раціональність політики втілюється в таких її інститутах, як лідерство, органи влади і регламентація [7, с. 80]. У лапідарному тексті пильніше придивимося до раціоналістичних засад буття цих інститутів.

Визнання інституту лідерства досить точно характеризує специфіку політичної системи, яка формується і, – саме в раціональному сенсі – діє цілеспрямовано. У даному

контексті поняття «лідерство» означає певну нормативну модель поведінки індивіда або групи (еліти, партії), що включає, виходячи із займаного ними в цьому суспільстві положення, право і обов'язок здійснювати ініціативу в ім'я досягнення загальнозначущої мети. Органи влади – органічна частина політичних інститутів, в яких акумулюється влада і які слугують знаряддям цілеспрямованої дії політичних суб'єктів. Нарешті, інститут регламентації – це сукупність розроблених норм і правил (правових, політичних, професійних), що складають основу регулювання і контролю в просторі політичної діяльності й породжуваних нею відносин.

Отже, політична система, оскільки вона є знаряддям і «середовищем» здійснення влади, а також висловлювання, захисту та реалізації спільних, обов'язкових для більшості громадян інтересів, виступає відносно інших систем суспільства домінуючим фактором. Економічна та інші сфери, соціальні структури, культурологічні фактори і т. п. – усі вони спираються на політичну систему, яка забезпечує їх організованість, легітимність, закріплює їхні політико-творчі потенції в якості провідних у суспільстві. У цьому сенсі можна говорити про першість політичної системи відносно інших систем суспільного організму в окремо та умовно взятій країні.

Політична система, яка домінує через знаряддя влади, тим не менш, залежить від суспільного середовища і визначається соціально-економічною та етико-культурною структурами суспільства, залишаючись надбудовою відносно цих базисних структур. Обумовленість політичної системи соціальним середовищем виражається також у тому, що її носіями виступають певні великі соціальні групи, класи, верстви населення. Іншими словами, політична система – це організація великих соціальних груп у політичній сфері, зокрема в галузях практичного владарювання та управління.

Зазначимо також, що викладена концепція взаємної зумовленості політичної сфери та політичної системи способом виробництва, соціально-економічними відносинами років тридцять тому назад буда піддана певній критиці. Так, французький політолог Клод Лефор у 80-х роках ХХ ст. стверджував: «Вважати, що суспільна система розкривається в інфраструктурі, що складається із способу виробництва, а також, що політична організація – це лише елемент надбудови, створеної для підтвердження могутності володарів засобів виробництва, – значить забувати про те, що поведінка класів, груп, індивідуумів залежить від їх приналежності до всього комплексу, керованого політичними принципами, забувати про те, що тут у них існують умови для вільного вираження інтересів і думок, вільного об'єднання, інформації, формулювання нових прав...» [9, с. 465]. Отже, будь-яка політична система формується під впливом не одного лише економічного базису та ідейно-надбудовної галузі політичної сфери, а також від цілого комплексу умов і факторів.

Певної корекції концепція зазнала і з боку польського політолога А. Боднара. Він показав історичну обумовленість усемислимих політичних систем, назвавши п'ять факторів, що впливають на їх формування та логіку життєдії. Серед них: 1) безперервність природного середовища, в якій живе дана нація або її окрема група; 2) матеріальні продукти її діяльності; 3) сукупність цінностей і зразків поведінки, знання та уявлення про світ, що передаються з покоління в покоління; 4) громадські інститути, які кожне наступне покоління застає як даність; 5) зовнішнє середовище нації, спільне з нею певне коло цивілізації і культури, а також політичні умови [6].

При цьому єдність, інтеграція у сфері політики можливі лише за наявності духовного зв'язку людей – «структурних елементів» політичних інститутів, завдяки якому люди (особливо в багатоетнічному середовищі) можуть хоча б просто зрозуміти один одного. Історія доводить, що політичні системи, здатні до тривалого і стабільного існування, обов'язково володіють певними цінностями. Таких цінностей може бути небагато, але вони неодмінно присутні й поділяються більшістю членів суспільства, закладаються в системи виховання і соціалізації.

Цінності – це вираження значущості об'єктів навколишнього світу для людини, її суб'єктивного ставлення до них. Відомий американський політолог Г. Лассуел визначав їх як «бажані події» або «події-бажання». Оскільки у політичній сфері відносини людей постійно спрямовуються їхнім вибором власних дій, цінності відіграють величезну роль – особливо у справі становлення характеру та спрямування політичних дій людей та «випрямлення» політичних процесів. Як наслідок, вони значною мірою визначають тип політичних систем, пріоритети державних механізмів, а відображенням їх еволюції слугує зміна пануючих у політичній сфері цінностей [8, с. 58–59].

Серед ціннісних домінант, що колись створювали історичний образ європейських політичних систем, відомий політолог К. Дойч виокремлює такі: до XV ст. домінували справедливість і чесність; у XV ст. – влада, вигода; в XIX ст. – стабільність; у XIX–XX ст. – розвиток. Автор говорить про неможливість визначення сучасної політики в рамках лише однієї з названих цінностей [3, с. 50]. Думку К. Дойча проілюструємо таким прикладом. Названа функція політичної сфери – впорядкування політичних процесів – визначається самою природою політики, спрямованої – як вид діяльності – на реалізацію суперечливих, але взаємопов'язаних цілей, а саме – оновлення, необхідного з точки зору обліку та пристосування до мінливих умов життя, і стабілізації – фактора збереження соціальної цілісності певної країни. Тому природною є присутність у політичних процесах двох протилежних станів: порядку і безладу. Ефективна політична влада повинна забезпечити і розвиток, і стабільність і політичної сфери, і політичної системи. Відсутність цього поєднання спричиняє численні деструкції в усьому соціальному організмі країни.

Доцільно також акцентуватися і на інших функціях і політичної сфери, і політичної системи. У цьому контексті американські політологи Д. Істон і Г. Алмонд називають чотири головні подібні функції:

- 1) регулююча, що стосується управління поведінкою груп та індивідів (введення норм, діяльність адміністрацій і т. п.);
- 2) екстракційна, пов'язана зі здобуванням необхідних для функціонування економічних та інших ресурсів;
- 3) дистрибутивна – здатність розподіляти і перерозподіляти ресурси, блага, послуги, відзнаки та ін.;
- 4) реагуюча, що пов'язана з необхідністю постійно відповідати на вимоги соціального середовища, адаптуватися до її змін [12, с. 149–150].

Уже згадуваний П. Шаран додає ще п'яту, не менш істотну, а може, й – найважливішу функцію політичної системи, – функцію саморегуляції, яка характеризує внутрішню, звернену на себе керованість, що дозволяє забезпечувати існування даного суспільства як єдиного самокерованого соціального організму [3, с. 49–50].

Нездатність політичної сфери та політичної системи до реалізації своїх найважливіших функцій зумовлює їхню взаємопов'язану кризу, коли встановлені в суспільстві інституційні норми регуляції політичних відносин не сприймаються його членами як авторитетні, діяльність державного апарату (обмежена рамками його специфічного інтересу) не сприяє поліпшенню стану соціального організму, а структура політичних інститутів створюється всупереч традиціям та історичному народному досвіду.

Розглянувши дуалітет «політична сфера – політична система» через призму її регулятивних та управлінських аспектів, можна дійти таких висновків:

По-перше, усемислимі сфери і галузі суспільного життя людей – це є соціальний простір будь-якої країни або її соціум. Оскільки переважна більшість країн є багатонародною, а кожен народ-етнос утворює свій унікальний, тільки йому притаманний мікросоціум зі своїми відносинами, інституціями та ідеологією, можна говорити про те, що кожна країна є складною синергетичною сумою усіх соціумів суцільних у ній народів-етносів. А тому й сама «найполітизована» поліетнічна країна «приречена» на життя за умов найрізноманітнішого плюралізму.

По-друге, якщо уявити соціум у вигляді конусу, його нижня (найширша) частина становить економічний базис країни. За умови, що економічні інститути, сформовані цим економічним підґрунтям, плідно взаємодіють з різноманітними боковими галузями (особливо культурними і духовними), можемо говорити про зрілі політичну та соціальну системи суспільства.

По-третьє, держава зі своїми владними повноваженнями логічно перебуває на вершині уявного конусу і являє собою і центральний політичний інститут, і сукупність низки галузевих інститутів різного призначення, що у своїй різноманітній взаємодії і являють собою політичну систему, яка повинна на умовах партнерства взаємодіяти із соціумом, а не керувати, а тим більше декретивно «розпоряджатися» ним.

По-четверте, партнерська взаємодія із суспільством забезпечується завдяки такій функції і політичній сфері, і політичній системі як інтеграція, яка передбачає їхню здатність різними шляхами знімати, згладжувати протиріччя, які неминуче виникають у суспільстві, розв'язувати конфлікти, локалізувати і гасити вогнища соціальної напруженості. При цьому єдність, інтеграція у сфері політики можливі лише за умов домінування в суспільстві політико-конструктивних духовних цінностей.

По-п'яте, здорова та зріла політична сфера, як правило, зумовлює до життя таку політичну систему, яка здатна до тривалого і стабільного існування. Обидва політичні феномени обов'язково мають володіти певними цінностями, які виражають значущість об'єктів навколишнього світу для людини і закладаються в системи виховання і політичної соціалізації. Обидва ж вони значною мірою визначають і тип політичного режиму, і пріоритети державно-політичних механізмів урядування справами суспільства, в чому й полягає їхня в супрязі історична місія в процесі поступу кожної даної країни до свого майбутнього.

Література:

1. Антология мировой философии: В 4-х томах. – Т. 1. – М. : Мысль, 1969. – 936 с.
2. Варзар І. М. Розмислові тези про колишні свої намагання посилено вирішувати деякі засадничі проблеми політичних наук / І. М. Варзар // Вісн. Львів. ун-ту. – 2011. – Вип. 1 (Серія «Філософсько-політологічні студії»).
3. Варзар І. Проблема політичної нації в класичних інтерпретаціях і сучасних етнополітичних акцентуаціях / І. Варзар // Держава і народ-етнос у політологічному дискурсі. – Из контекстів минулих літ. – Вибране. – Книга 1. – К. : ФАДА, ЛТД, 2003. – 592 с.
4. Варзарь И. Народ и нация в политике. Политолого-этнологические размышления над запутанной политико-практической проблемой современности / И. Варзарь // Политология : курс лекций / под ред. И. С. Дзюбки. – К., 1992. – 198 с.
5. Вебер М. Политика как призвание и профессия. Избранные произведения / Вебер М. ; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
6. Каменская Г. В. Политические системы современности : пособие / Каменская Г. В., Родионов А. Н. – М. : Онега, 1994. – 222 с.
7. Лефор К. Демократия. 50/50 : Опыт словаря нового мышления / К. Лефор ; под. ред. Ю. Андреева. – М., 1989. – 312 с.
8. Міхельс Р. Необхідність організації / Міхельс // Діалог. – 1990. – № 3.
9. Политология : курс лекций / отв. ред. Радугин А. А. – М. : Центр, 2003. – 204 с.
10. Сравнительная политология: В 2-х томах. – Т. 1 / Шаран П.; пер. с англ. – М., 1992. – 226 с.
11. Шабров О. В. Політична система: демократія і управління суспільством / О. В. Шабров // Держава і право. – 1995. – № 5.
12. Шварценберг Р.-Ж. Политическая социология : В 3-х частях. – Ч. 1 / Р.Ж. Шварценберг ; пер. с фр. – М. : Просвещение, 1992. – 360 с.

Тимашова В. М. Структурно-функциональные соотношения в дуалитете «политическая сфера - политическая система»: ценностно-нормативные и управленческие аспекты

Политическая система представляется в неразрывном единстве с политической сферой, выясняется архитектура политической сферы, чье жизнедеятельное содержание в общем и целом посредством политических процессов реализуется политической системой. Обоснован тезис о многовариантности подходов к выделению и определению структуры и функций и политической сферы, и политической системы, позволяющих плюралистично интерпретировать смысл бытия обоих политологемных феноменов.

Ключевые слова: политологемный феномен, политическая сфера, политическая система, политические отношения, институты, политическая идеология, органы политической власти, ценности, функции.

Timashova V. Structural-functional relations in dualitet «political sphere - political system»: value-normative and administrative aspects

The political system is fed into an indissoluble unity of the political sphere, it turns architectonic political sphere, whose vital content and at least partly due to the political process embodies the political system. Substantiates the thesis of Multivariate approaches to the isolation and determination of the structure and functions and the political sphere and the political system to interpret pluralistic sense of being both politolohem phenomena.

Keywords: politolohem phenomenon, the political sphere, the political system, political relations, institutions, political ideology, political authorities, values, functions.

УДК 328.13:659.4./316.325:004

Кудіна Ольга Анатоліївна,
аспірант кафедри політичних наук
Інституту політології та права
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова

УРЯДОВИЙ ПАБЛІК РІЛЕЙШНЗ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У науковій роботі визначено особливості функціонування урядового паблік рілейшнз в умовах інформаційного суспільства та визначено місце засобів електронного PR у побудові інформаційної політики держави.

Ключові слова: урядовий паблік рілейшнз, PR, інформаційне суспільство.

Зростаючі технологічні можливості комунікації у XXI столітті пришвидшили процес поширення інформації та посилили її роль у формуванні суспільної думки. Як наслідок, вищеназвані тенденції зумовили переоцінку ролі індивіда у суспільстві. Японський вчений Йонезі Масуда, один із розробників концепції «демократії участі», ще півстоліття тому передбачив ці та інші зміни у розвитку демократичних суспільств. У своїх працях науковець писав: в інформаційному суспільстві потреби людей щодо участі у прийнятті рішень та управлінні економічною, соціальною і політичною системами стануть сильнішими, при цьому сфера політики має стати більш публічною [1]. Адже демократія участі, у напрямку якої стане розвиватися світ у постіндустріальну епоху, вимагає володіння громадянами усією повнотою інформації, що необхідна для прийняття суспільно-важливих рішень. Окреслені